

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Laukiant pavasarinio lietuviškos muzikos potvynio

2012-01-06

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Muzika

AUTORIUS: Rūta Gaidamavičiūtė

DATA: 2012-01

Laukiant pavasarinio lietuviškos muzikos potvynio

Rūta Gaidamavičiūtė

Muzika yra gyvoji žmonijos istorija, kuria pasitikime,

nes jos kalba susijusi su mūsų išgyvenimais.

Elias Canetti

Kultūros vaidmuo visuomenėje, kultūra, muzika nepriklausomoje Lietuvoje, „Gaidos“ festivalis

Prieš gerus dvidešimt metų atrodė, kad prisiminsime kiekvieną iš tų dienų – dėl viltingo jaudulio, vis naujos patirties, atsiveriančių neįtikėtinų galimybių, ypatingo ryšio tarp žmonių, susitelkusių į vieningą bendruomenę. Bet įvykiai klostėsi taip sparčiai, euforija sluoksniavosi pramaišiu su kartėliu, atradimai – su netektimis, kad tiesiog svaigome ir sielvartavome, o vertingų to laiko dokumentų beveik niekas nekaupė, atrodė, atmintis savaime viską išsaugos. Todėl dabar, kai suabejoję atminties galia norime pasitikrinti, nelabai rasime kur.

Savus autentiškus potyrius atmiešė vis sunkiau aprėpiamas globalios informacijos srautas, kiekvienas turėjo tą naują būklę suvokti, kad susigaudytų ir apsispręstų, kaip gyvens toliau. Reikėjo atgauti orumą ir žemę po kojų. Skubėjome mokytis kalbų, perprasti moderniausias technologijas, atsirinkti, su kuo mums pakeliui. Tie, kas dalija svetimų valstybių vizas, greitai leido įsitikinti: užsienyje niekas nedžiūgauja dėl fakto, kad pasaulis nuo šiol atviras ir mums. Vis dėlto lietuviai, suvokę, kad nevaržomai gali atsidurti netikėčiausiose žemės vietose, gausiai „pasisėjo“ po visus kontinentus. Gal kada nors vėl ateis laikas Šiaurės Jeruzalei susirinkti savo vaikus? Bet kol kas naujosios kartos emigrantai mokosi gyventi svetur. Tarp jų nemažai ir menininkų, kurie savo menines vizijas bando „užgrūdinti“ rinkos žaidre.

Dalis atsispyrusių emigracijos pagundai neįstengė susitaikyti su intensyvėjančio gyvenimo spaudimu, su „kietos“ realybės grimasomis. Daug ką išmušė iš vėžių dvejopas kūrėjų „reitingų“ pasikeitimas – iš pradžių atrodė, kad kūrybos riteriai *par excellence* susikeitė vietomis su oficialiąja sovietine meno nomenklatūra, bet ši, kuriam laikui kiek pritilusi, netrukus vėl ėmėsi „vadovaujamojo vaidmens“. Dar vieną smūgį sudavė maskultūros cunamis. Ar akademinė muzika tapo mažiau elitiška negu buvo, sunku išmatuoti, bet kad popsas ištvino be ribų, matyti plika akimi. Ar tie autoriai, kurie persiėmė rinkodaros strategijomis, nebus priversti nuolankiai bėgti paskui jas? Kad ir kaip būtų, suvokti naujus dėsnius, verčiančius meną tapti kultūros industrija, pavyko nelengvai ir ne visiems.

Į klausimą, kokie reiškiniai galėtų būti laikomi tarpiniais, pereinamaisiais, o kurie rodo, kad kultūros vaidmuo ir vieta radikaliai pasikeitė, turbūt bus atsakyta kada nors vėliau.

Kol kas utopiška tikėtis, kad lietuvių muzikos vaidmuo būtų ne toks nišinis. Gal taip yra ne vien todėl, kad mūsų tiek mažai, kad trūksta tradicijų ir išprusimo, bet ir todėl, kad muzika nebepatenkina to dvasinio poreikio, kuris nuo seno su ja siejamas? Dabarties realizmas kiek kitoks – dažnai tenka pripažinti tiek dvasinį skurdą, tiek kompetencijos stoką.

Valstybės tarnybos, tiek kaltintos, kad daro ne tą ir ne taip, didžiąją sprendimų dalį stengiasi perduoti visuomeninėms taryboms. Bet daugelis vyresnės kartos menininkų vis dar yra įsitikinę, kad kažkas (valstybė, ministerija?) turėtų užtikrinti tai, kas laikytina visuotiniu viešuoju gėriu.

Nepriklausomybės priešaušryje visu rimtumu užsimota rengti Kultūros kongresą – atrodė, jei viską teisingai įvardysime, svajonės greitai taps realybe. O minint dvidešimtajias Nepriklausomybės metines daug kalbėta apie kultūros politikos kaitos gaires. Tai rodo, kad nevaisingą kultūrinį romantizmą pagaliau bandoma „įžeminti“ ir ieškoma racionalesnių sprendimų. Tie 20 metų užgesino kai kurias, pripažinkime, naivokas viltis, įliejo sveiko skepticizmo, bet ir išmokė suvokti savo atsakomybę.

Laisvės siekis neatsiejamas nuo žmogaus prigimties. Menininkai tą ypač gerai žino, ne veltui tiek daug laisvųjų profesijų žmonių įsitraukė į Sąjūdį ir palaikė pirmuosius kaitos žingsnius. Bet ir nusimetus svetimųjų pančius nevalia sustoti, nes vidinis išsilaisvinimas vyksta nepaliaujamai.

Muzika, nors turi profesinę autonomiją, pastaraisiais dešimtmečiais patyrė didelę tiek kitų kraštų, tiek kitų menų įtaką. Mes per tą laiką taip ir neatsakėme į klausimą, „kuo paverčia kultūrą multikultūriškumas?“¹ O gal tiesiog bijome išgirsti atsakymą, nes jis dar užuomazgoje pakirstų mūsų užmojus? Menas nepaiso sienų, jam visas pasaulis yra be ribų, tačiau sąlyčiai ne tik praturtina, jie gali sukelti ir vertybinę sumaištį. O gal pavieniai autoriai jau yra pajėgūs atsispirti globalizacijos gundymams? Gal įmanoma susikurti naują tapatybę, kuri nesikirstų su europietiškąja, bet išsaugotų tai, kas yra lietuvių muzikos ryškesnių kūrinių savitumo pagrindas?

Kokybiškai brandžiausia lietuvių muzika rimta, sunki, persmelkta sunkios praradimų patirties, bet tuo ji ir yra tikra. Menininkai savo noru prisiėmė misiją stojiškai ginti

tautos savastį, nes tik tada ji įstengs išlikti. O kai buvo atkurta Nepriklausomybė, to aiškaus tikslo tarsi nebeliko, suviliojo iliuzija, kad nuo šiol kiekvienas atsako tik pats už save, tarsi menas būtų atleistas nuo priedermės ugdyti bendruomeniškumo jausmą, kurti tautos tapatumo pagrindus, stengtis pakylėti jos dvasią.

Mąslaus meno samprata irgi pakito, dabar jo sukuriama labai mažai. Nei jam kurti, nei jį suvokti nepalankus desperatiškai skubantis laikas. Nemažai autorių atsisakė išorinio poetiškumo. Vieni pridengia jį karčia ironija (Algirdas Martinaitis, Faustas Latėnas), antri – aštriais sąskambiais arba nugesina elektroniniais tembrais (Antanas Jasenka), tretį slepia po daugiasluoksnėmis susmulkintų intervalų faktūromis (Rytis Mažulis). Esama autorių, kurie tarsi iš šalies žvelgia į savo kūrinį. Žongliuojama paradoksaus, kryžiuojasi iki galo nesuvoktos koncepcijos, todėl sunku aiškiai įvardyti, kas yra kas, o profesionalumas ir meistrystė nebeturi į ką atsiremti. Nors fokusų darymas irgi yra menas, vis dėlto norėtusi regėti ne vien triukus, išdaigas, keistenybes, bet ir prisilietimą prie būties esmės, norą atskleisti dvasios galias. Tomo Juzeliūno žodžiai, kad jis pasigenda kultūros kaip kasdieninio darbo,² irgi atspindi tam tikrą profesinio sutrikimo būseną ir pastangas atsikratyti užkrečiamos paviršutiniškumo ligos.

Pasak Antano Kučinsko, viską lemia jau ne kūrinio kokybė,³ bet vadybos logika ir reklamos galia. Tai ne tik ardo vertybinius kultūros pamatus, ne tik glumina publiką, nes verčia nepasitikėti savo intuicija, bet ir paneigia paties meno paskirtį.

„Jeigu žmonės nebeįžvelgs skirtumo tarp meistriškai pagamintos pramogos ir meno, kuris kritikuoja visuomenę, laužo tabu, tapsime ekonomikos įkaitais. Jeigu kūrybinės industrijos išraus iš meno lauko gabiausius menininkus, visuomenė nebeturės vedlių, galinčių pasiūlyti alternatyvų požiūrį į pasaulį“,⁴ – pabrėžia Karlsrūhės (Vokietija) aukštosios dizaino mokyklos prorektorius Uwe Hochmuthas, įsitikinęs, kad menininkai neturėtų mąstyti kaip inžinieriai.

Pirmaisiais atkurtos Nepriklausomybės metais muzikų bendruomenė patyrė nemažai pokyčių. Atkrito ideologinis užsakymas ir spaudimas jį vykdyti. Lietuvių muzika išsiveržė į tarptautinę areną, deja, neužteko nei jėgų, nei supratimo, kad būtina įtvirtinti vieną kitą naują to vertą vardą kaip šiuolaikinės lietuvių muzikos ženklą. M. K. Čiurlionis negali amžinai likti vienintele lietuvių meno ikona.

Kartu su laisve gavome ir galimybę kitaip išgirsti savo kuriamą muziką. Kitų kraštų klausytojai patvirtino, kas mūsų kūryboje yra savičiausia, o kas priskirtina tiesiog bendroms laikotarpio tendencijoms, ir tai tapo tarsi takoskyra, labai aiškiai užbrėžusia brūkšnį tarp kūrybos, atveriančios naujus horizontus, ir kūrybos, kuri yra vienkartinis programos pajavirinimas (numeris). Šarūnas Nakas sako, kad galėtų sudaryti per 20 metų girdėtos įdomios „lietuviškos muzikos sąrašą. Bet tai nebūtų susiję su išpūdžiais, kurie keičia gyvenimą ar estetines nuostatas“.⁵

Po truputį atprantame manyti, kad esame unikalūs, ne vienas kitų kraštų muzikas lietuvių kūryboje girdi nemažai Baltijos kraštams bendrų bruožų.

Išbandymas „sauja sidabrinių“, išliekantis per amžius, taip pat įgavo kitas formas. Ideologinius opusus, kurie sovietmečiu buvo rašomi karjeros ir finansiniais sumetimais, iš dalies pakeitė kūriniai pagal festivalių užsakymą, patvirtinantys

profesinį statusą ir sutvirtinantys materialinę autoriaus padėtį, bet dažnai suvaržantys vidinę kūrybos laisvę, nes kūrinys rašomas taip, kad atitiktų pageidaujamus standartus.

Šiuo laikotarpiu išlošę autoriai, turintys vadybinių sugebėjimų, ypač jaunieji, žaibiškai pagaunantys laiko dvasią, ir, be abejojimo, tie, kurių muzika jau buvo užėmusi tam tikrą nišą. Vyresnieji ilgai pratinosi prie sąvokos „projektas“ ir su ja susijusios kūrybinės industrijos, kai vertinamas ne rezultatas, o idėja. Kitaip tariant, iš pradžių reikia ne sukurti kūrinį, už kurį būtų atlyginta, bet dalyvauti konkurse, pateikti idėją, o tada arba gausi finansavimą, arba ne. Tai suteikia galimybę laimėti tam, kuris sugebės savo koncepciją tiesiog geriau verbalizuoti, t. y. pateikti, o ne įgyvendinti. Nors ekspertai, aišku, vertina ir ankstesnę paraiškovo veiklą, tačiau pirkti „katę maiše“ vis tiek yra kur kas didesnė rizika.

Nepriklausomybės kūdikis – „Gaidos“ festivalis ne tik išskėlė lietuvių muziką į tarptautinį lygmenį, bet ir sustiprino jos prestižą tarp lietuvių atlikėjų. Jei nori, kad pakviestų ką nors atlikti ir per kitą festivalį, jau nebeužtenka kūrinį „kaip nors“ sulipdyti (nors dar pasitaiko ir tokio atlikimo). Pasikeitė pati koncertų struktūra. Beveik išnyko tradiciniai žanrai. Gal tik simfoninė kūryba vis dar išlieka pageidaujama, tik dažnai jau be tradicinės simfonijos sampratos. Daugėja žanrinių „miksų“, suburiamos netradicinės atlikėjų sudėtys. Kartais net profesionalui labai sunku įsivaizduoti, ką per kokį koncertą išgirs. O kai toje pačioje programoje greta ryškiausių pasaulio autorių kūrinių skamba lietuvių kompozicijos, tas kontekstas puikiai išryškina tiek privalumus, tiek trūkumus. Vis dėlto labai reikia ir grynai lietuviškos muzikos koncertų, kad geriau atsiskleistų jos visuma.

Dar vienas ryškus pokytis – mažėja muzikos, paremtos tradicine atlikimo samprata. Iš naujosios muzikos nelabai ką atlikėjai gali išsirinkti, kad tinkamai (efektingai, techniškai) pademonstruotų savąjį meną publikai. Nelabai kas tinka ir akademiniam repertuarui, todėl dažnas jaunasis virtuozas į savo rečitalį apskritai neįtraukia lietuvių muzikos. O tokių atlikėjų, kurie programas sudaro veikiami naujų idėjų ir jaučiasi joms įsipareigoję, nėra daug. Mindaugas Urbaitis kerta dar griežčiau: „Susirenka atlikti muzikos, apie kurią neturi jokio supratimo – nei stilistinio, nei interpretacinio, nei artikuliacinio, nei adekvačiai tai muzikai valdo instrumentus. Tai bėda, bet ką gi padarysi? Gyvenam su ja.“⁶

Mažai rašoma ir tradicinės solinės fortepijono, smuiko, netgi kvartetinės muzikos. Daugelis kūrinių yra pasmerkti vienkartiškumui, nes juos atlikti kaskart „susibėga“ vis kiti instrumentininkai, solistai. Konkrečiam ansambliui parašyta muzika turi daugiau šansų, kad bus atliekama palyginti dažnai.

Sunkiausia apibrėžti kūrėjų savimonės kaitą. Jai daro įtaką daugybė veiksnių – amžius, artimiausia aplinka, kitokios patirties galimybė, pradinė veiklos motyvacija ir tai, ar įmanoma, ar neįmanoma gyventi iš kūrybos. Tačiau lemiamas veiksnys turbūt yra vertybinės nuostatos. Kiek jos priklauso nuo noro būti populiariam, o kiek yra susijusios su asmenybės branda ir profesiniais kriterijais? Pasaulyje, kurį valdo rinka, autentiško kalbėjimo „atsargos“ sparčiai senka – gal jis galėtų tapti vienu svariausių mūsų muzikos bruožų? Bet tai lemia jau ne tiek sąlygos, kiek asmenybės bruožai. Kaip vienoje radijo laidoje kalbinamas Virginijaus Gasiliūno kartą išsitarė šviesaus

atminimo rašytojas Juozas Aputis, „tikrumas kūryboje pirmiausia pagrindžiamas nuojauta“.

Neišvengiamai būta ir nusivylimų. Ypač daug jų patyrė vyresniosios kartos menininkai. Įstrigo poeto Sigitos Gedos žodžiai: „Pati didžiausia ir kvailiausia mūsų iliuzijų esmė ir buvo galvojimas, neva tai kam nors reikalinga.“⁷ Vyresniajai kartai sunku ir skaudu suvokti, kad šiandien „rinkodaros valdomoje tikrovėje deramasi tik dėl tų aplinkybių, kurios susijusios su reitingu ir kaina, bet niekada dėl turinio“.⁸

Kompozitorius Giedrius Kuprevičius dėl to kaltinti labiau linkęs pačią menininkų bendruomenę: „Menininkai su pasimėgavimu baigia išstumti iš savo kūrybos kultūrą, vietoj jos siūlydami tik efektą, akibroktą, skandalą, įvyniotą į painų menotyrinį žodyną, apipintą heterofilosofiniais aksesuarais ir nesuderintų tarptautinių žodžių srautu. Menas be kultūros didina visuomenės depresiją ir perša mintį, kad pasaulis neturi jokios ateities, o gyvenimas yra beprasmis.“⁹ Tokių persergėjimų būta ir anksčiau. Jų aktualumą sustiprina nuojauta, kad tam tikra civilizacijos forma artėja prie pabaigos, o kas ją pakeis, kol kas dar sunku nuspėti.

Metafizinė gelmė galėtų tapti atsvara merkantilumo ir paviršutiniškumo sekumoms.

Matome, kaip galingai prasiveržė ilgai slopinta sakraliosios muzikos versmė (Broniaus Kutavičiaus „Jeruzalės vartai“ Vidmanto Bartulio „Nelaimėlis Jobas“, „Vėrinys Marijai“, Algirdo Martinaičio stambieji kūriniai, iš dalies – apokaliptiškasis ciklas, Onutės Narbutaitės tragiškieji apraudojimai, Ryčio Mažulio mikrovisatos, Ramūno Motiekaičio kompozicijos).

Religinės muzikos situacija pasikeitė dvejopai. Dabar ji rašoma nepasislėpus ir palyginti stabiliai, tačiau pasigendame buvusių dažnų lietuvių vargonų muzikos premjerų, reguliarių vargonų muzikos koncertų, o ir apskritai bendruomenės suinteresuotumo ja. Apeigose skambėjusi muzika anais laikais buvo daugiausia mėgėjų rankose, bet ir šiandien iš profesionalų sulaukia nedaug paspirties, nes tam tikras taikomasis jos pobūdis neleidžia kompozitoriams įgyvendinti savųjų šios muzikos girdėjimo vizijų, todėl jiems nėra patrauklus. Vidmantas Bartulis, Feliksas Bajoras iš pradžių ėmėsi mišų žanro, tačiau jų kūryba bažnytiniais chorams pasirodė pernelyg moderni. Vos vienas kitas autorius rado savo ryšį su apeigų kanonu, daugiausia čia yra nuveikusi Kristina Vasiliauskaitė.

Rašantiems sakralinę muziką reikia pasirinkti, ką iš artimiausių dešimtmečių natūraliai tęsti, kartu nevengiant moderniosios leksikos. Bet tą pajautą reikia savyje tiesiog turėti.

Ilgai eksploatuotą lyrišką gamtająusminį kameriškumą iš dalies keičia technicistiniai urbanizuoti garsovaizdžiai. Nesvarbu, kad pradžia savo ankstyvaisiais darbais padarė dar „mašinstai“ (Rytis Mažulis, Ričardas Kabelis, Nomedas Valančiūtė, Šarūnas Nakas), bet Antano Jasenos, Vytauto V. Jurgučio, Martyno Bialobžeskio kūriniai rodo: muzika jau ne tik neabejotinai persikėlė į XXI a. miestą, bet ir atsirado didesnė distancija tarp jos ir autoriaus „aš“. Tam tikras muzikos „proziškumas“, vengimas atskleisti asmeniškąsias būsenas, pasiklojimas „atitrauktos rankos“ principu geriau dera su užsakymų sistema. Bet ne visi jaunesnės kartos kompozitoriai totaliai ten

pasuko. Subtilių atsivėrimų vis dar esama Ramintos Šerkšnytės, Mariaus Baranausko, Justės Janulytės, Egidijos Medekšaitės kūrinuose.

Postmodernistiškai drąsiai buvo išplėtos raiškos ribos. Bandymų pasižvalgyti ten, kur nebūta, visokių demokratėjimo „akcijų“ surengta tikrai nemažai, prisiminkime kad ir Bartulio „Pamoką“, „duotą“ dar 1993 m. Apskritai anksčiau nebuvo galima nė įsivaizduoti, kad moderni muzika skambėtų oro uoste ar geležinkelio stotyje... Jau nekalbant apie tai, kas vyksta kultūros paribiuose ar elektroninės muzikos ir vaizdo technologijų sankryžose. Deja, vis daugiau randasi ir tokios muzikos, nuo kurios norisi apsaugoti vaikus...

Didėja poreikis užtikrinti sceninį „atraktyvumą“. Akivaizdu, kad tokią nuostatą suformavo televizinė kultūra, kuri nuolat ir nė kiek nesivaržydama „daro“ įvykius iš nieko, taigi nuolat akcentuoti kokį nors įvykį tapo tiesiog privaloma. Tylus, kasdieninis darbas kultūros lauke be savireklamos triukšmo visiškai nuvertintas – nei toks menas, nei vartotojų santykis su juo, atrodo, nebeturi perspektyvų. Juk vartotojams nuolatos reikia rinktis, todėl dauguma greičiau „užkibs“ ant sensacingos reklamos meškerės, negu eis pasiklausyti koncerto, kuris paremtas kokybe, o ne atrakcija.

Gerokai paprasčiau kompozitoriams tapo išleisti savo muzikos CD, o jei to imasi užsienio firmos, beje, jau pristačiusios Broniaus Kutavičiaus, Onutės Narbutaitės, Rychio Mažulio, Ričardo Kabelio ir kitų autorių kūrybą, labai išsiplečia sklaidos galimybės. Deja, kartu ypač aiškiai suvokiame fizinį savo mažumą: neaprépiamos pasiūlos jūroje tapome vienišais „burlaivių“ kapitonais, kurie ne tik bando nenuskęsti, bet, jei pasiseka, tam tikrą, nors ir nedidelį, atstumą „plaukia“ rinktinėje „transatlantinių lainerių“ draugijoje. Tačiau vien to negana, išimtiną įvaizdį „nukala“ viešųjų ryšių agentūros, leidyklos, o mūsų kūrėjai kol kas neturi savo asmeninių agentų, nėra ir struktūros, kuri tuo rūpintųsi – valstybės ambicijos ir galimybės čia dar nesiekia. Natų leidyba merdėja. Muzikos informacijos centro, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos leidyklos neturi pasaulinės sklaidos ir nepatenkina net pačios Lietuvos poreikių. Be to, įsigalėjusi praktika naudotis atšviestais rankraščiais taip pat neskatina leidybos kokybės.

Kur kas mažiau svarbūs tapo formalieji dalykai, nors negalėtume sakyti, kad jų visiškai nepaisoma. Vis dėlto dabar kur kas lengviau prasimušti į viešumą profesinių studijų nebaigusiam ir diplomo neturinčiam kompozitoriui, ypač asmenims, turintiems kitą muzikinę profesiją. Jie dažniausiai kuria tiems instrumentams ar sudėtims, kurias gerai pažįsta (pvz., Martynas Švėgžda von Bekeris rašo pjeses smuikui, Vytautas Miškinis – chorui).

Su šia tendencija artimai susijusi kita tema – tai mėgėjiškos kūrybos įsigalėjimas ir pakitusi profesionalumo samprata. Popkultūros siautėjimas, kad ir kiek jį teisintume postmodernizmo diegiamu pliuralizmu, sukėlė didžiulę vertybinę sumaištį, kurios pasekmių iki galo dar nesuvokiame. „Blefas, vardu kultūra“, – susiklosčiusią situaciją tiesiai apibūdina prancūzų menotyrininkas Jeanas Clairas, kalbėdamas apie prasių tuštumą, atsivėrusią šiuolaikinėje kultūroje.¹⁰ Panašiai svarsto ir Algirdas Patackas – vertindamas, kas pasiekta per dvidešimt nepriklausomybės metų, jis apgailestauja: „Sritis, kuri, atrodo, turėjo daugiausia galimybių, šiandien beveik neturi ką padėti ant jubiliejinio stalo. Tai kultūra.“¹¹

Išryškėjo muzikos, ypač didelių sudėčių ar sceninių veikalų, ir jos atlikimo kaina. Todėl vengiama eksperimentuoti ar statyti spektaklius pagal puikius, bet publikai neįkandamus, todėl rizikingus kūrinus. Nesusidomėta net jau patikrinta Juliaus Juzeliūno opera „Žaidimas“. Ribotos dotacijos, skiriamos teatrams, verčia juos ieškoti išeities, kooperuojantis su festivaliais. Pagal festivalių užsakymus parašyta keletas išskirtinai brandžių repertuarinių kūrinių – Broniaus Kutavičiaus „Lokys“, Mindaugo Urbaičio „Acid City“, beje, laikytinas dideliu žingsniu į akademinės ir popmuzikos jungtį.

Gerokai ambicingesni tapo regioniniai teatrai. Jų, ypač Kauno muzikinio teatro, repertuaras nacionalinių pastatymų skaičiumi dažnai lenkia Nacionalinę operos ir baleto teatrą. Daug įvairesnė tapo sceninių veikalų forma – kartais jie priartėja prie multižanrinių kamerinių darbų. Muzika, rašoma teatrui, įgavo kur kas didesnę reikšmę nei turėjo anksčiau – ji traktuojama kaip originali kūryba (pvz., Gintaro Sodeikos „Vienatvė dviese“), išleidžiama CD (naujausias įrašas – Giedriaus Puskunigio „Sapnų žemėlapis“), jos autoriai pelno pripažinimą (pvz., Faustui Latėnui paskirta tarptautinė Konstantino Stanislavskio premija).

Mažiau per šį laiką galvota apie kūrybą vaikams. Ji neskamba rimtuose festivaliuose, todėl jos sukuriama labai nedaug. Kai buvo „nurašytas“ 40 metų atlaikęs ir visai nusidėvėjęs Jurgio Gaižausko „Buratinas“, pagaliau susiprasta paskelbti konkursą, buvo sukurta ir pastatyta nauja opera vaikams – Jono Tamulionio „Bruknelė“. Nors per tą laiką ir kiti autoriai parašė puikių operų vaikams (Algirdo Martinaičio „Avinėlio teismas“, Rasos Dikčienės „Naktis“, Zitos Bružaitės „Grybų karas“, Vidmanto Bartulio „Aušrinė“ ir kt.), bet jos netapo repertuarinėmis, kai kurios buvo pastatytos tik Kaune, Klaipėdoje... Tai rodo didelį teatrų, ypač Vilniaus, nelankstumą, juk spektakliai, skirti vaikams, ugdo būsimuosius žiūrovus, be to, pamėgtus vaidinimus mažieji lanko ne po vieną kartą.

Galime džiaugtis, kad jau sugrižo beveik visa emigrantų modernistų kūryba, nors koncertų programose labai trūksta sugretinimų, kas panašiu laiku sukurta ten ir čia. Apskritai vis dar nesame užmezgę aktyvaus, sąmoningo kūrybinio ryšio su praeitimi. Tiesa, „Gaidos“ festivaliai bandė tą daryti. O Kompozitorių sąjunga 2011-aisiais surengė ciklą koncertų, kuriuose skambėjo Atgimimo laikais parašyta muzika. Tokia kartojimų praktika yra labai reikšminga.

Naujajai emigracijos bangai kompozitorių bendruomenė nepasidavė. Tik Vykintas Baltakas ir Ričardas Kabelis buvo ilgesniam laikui nuklydę į Vokietiją. Bet dabar į kitus kraštus „nutekėjo“ jau ne viena kompozitorė (Justė Janulytė, Žibuoklė Martinaitytė-Rosashi, Dalia Raudonikytė-With, Eglė Sausanavičiūtė).

Kad ir kaip keista, užuot puoselėjusi kūrybinį potencialą, nemažą pavojų kūrybos ateičiai kelia naujoji aukštojo mokslo reforma. Jau užpernai apskritai nebuvo suformuotas pirmas kompozitorių kursas. Gal reikėtų rinkti bendrą kursą su muzikologais, nes kuriančių žmonių visada negausu ir kiekvieno praradimas yra labai didelis nuostolis. Nemažai jaunų žmonių planuoja studijuoti kompoziciją svetur – taigi nacionalinė kompozicijos mokykla atsidūrė ant išnykimo ribos. Mindaugas Urbaitis niūriai pranašauja: „Mes sunkiai galime prognozuoti, koks pasaulis bus po 50 metų. Man atrodo, kad visokios valstybių ir nacionalinių kultūrų koncepcijos grius kaip kortų

nameliai, jau dabar smarkiai kliba.“¹² Teigiama tendencija ta, kad jaunieji kompozitoriai drąsiai vyksta į įvairius kūrybos kursus, garsių kompozitorių vedamas studijas, mezga kontaktus.

Muzikos lyg ir nesukuriama daugiau, bet ji gerokai įvairesnė, kompozitoriai (Bronius Kutavičius, Osvaldas Balakauskas, Feliksas Bajoras, Onutė Narbutaitė, Vidmantas Bartulis, Rytis Mažulis, Ričardas Kabelis, Raminta Šerkšnytė, Justė Janulytė ir kt.) gauna užsakymų iš kitų kraštų.

Nepaprastai išsiplėtė elektroninės muzikos plotai. Nuolat tobulėjant technologijoms, atsiranda kompozitorių, kuriuos ji pasiglemžė totaliai (Vytautas V. Jurgutis) arba iš dalies (Antanas Jasenka, Gintaras Sodeika, Ričardas Kabelis, Egidija Medekšaitė).

Svarbu atsakyti į klausimą, kokius nacionalinio tapatumo bruožus išryškina lietuvių muzika? Su kuo galėtų ir galbūt norėtų tapatintis jaunoji kompozitorių karta? Kokį naują profilį galima suformuoti iš Broniaus Kutavičiaus, Osvaldo Balakausko, Ryčio Mažulio, Onutės Narbutaitės, Mariaus Baranausko, Justės Janulytės kūrybos? Ar tai, kas gyva ir įtaigu atrodo mums patiems, sutampa su tuo, ką iš mūsų autorių įtraukia naujosios muzikos koncertų rengėjai užsienyje?

Socialinį muzikos angažuotumą Nepriklausomybės pradžioje išryškino keletas visiškai skirtingų žanrų: sukaupta tragiškoji patirtis išsiliejo akademinėse partitūrose, o aktyviam veiksmui skatino populiarioji muzika – tą rodo mitingų, roko maršų repertuaras. Sovietmečiu buvusią ryškią takoskyrą tarp vadinamosios rimtosios ir lengvosios (estradinės) muzikos pradėjo naikinti džiazos muzikantai. Jie ir šiandien sukuria, sakyčiau, geriausią santykį tarp kokybės ir masiškumo. Per pastarąjį dvidešimtmetį praraja tarp popso ir akademinės muzikos dar labiau pagilėjo, tačiau atsirado kūrėjų, tyrinėjančių paribio zonas, kuriose ieško naujų jungčių. Martyno Bialobžesnio, Jono Jurkūno, Lino Rimšos projektai, pristatomi „laisvosiose“ festivalių zonose, tampa jungiamąja grandimi tarp skirtingų skonių publikos. Panašūs procesai būdingi ir dailei, ir literatūrai. Pasak Aušros Jurgutienės, atsiranda kūrinių, sąmoningai naikinančių takoskyrą tarp „tikrosios“ ir „pramoginės“ grožinės literatūros, nebijančių pripažinti „objektyviosios galios“, kuria disponuoja vartotojų kultūra, matančių „gyvenimą labai atviromis akimis“.¹³ Panašiai ilgimasi ir „atvirų ausų“, juoba kad muzika yra gerokai konservatyvesnė negu literatūra.

Įdomu, ką šiuo metu veikia tie kompozitoriai, kurie ir nelaisvės sąlygomis įstengė jaustis laisvi? Bronius Kutavičius modifikuotai tęsia atviro išipareigojimo tautos atminčiai programą, Osvaldas Balakauskas dar labiau paniro į *homo ludens* būseną, Feliksas Bajoras toliau braunasi per garsinių savo vizijų brūzgynus, Naujieji romantikai įvairiais keliais artėja prie skausmingosios *sacrum* sferos, Ryčio Mažulio komanda tapo nepralenkiama, preciziškai koduodama idėjas, Nepriklausomybės metų „vaikai“ (Marius Baranauskas, Raminta Šerkšnytė, Ramūnas Motiekaitis, Justė Janulytė, Egidija Medekšaitė), neišleisdami iš akių konstruktyvizmo pamokų, vėl leidžia padvelkti lengvam poetiškumui. Keista ir gaila, kad laisve visiškai nesugebėjo pasinaudoti viena laisvesnių sovietmečio asmenybių – Antanas Rekašius. Netikėtai išsiskleidė šiek tiek periferijoje buvęs Giedrius Kuprevičius, vieną po kitos sukūręs kelias istorines operas ir nemažai kitų sceninių veikalų. Dėmesio verta išskirtinai debiutuojanti, su NOA (Naujosios operos akcija) susijusi jaunujų kompozitorių karta,

istorines vertybes derinanti su šiuolaikiniams žmonėms būdingu laisvu juos dominančių dalykų pasirinkimu. Kartu šie jauni kūrėjai atsineša su savimi organišką teatrinę formą, kurios sąlygiškumą neretai paverčia žaidimu. Jie dar jaučia spontaniškos saviraiškos džiaugsmą, o iš naujo atrasdami senus dalykus, visiškai neturi kompleksų dėl stiliaus originalumo.

Intertekstualumą sovietmečiu buvo vos pradėta taikyti (čia lyderiu laikytinas Vidmantas Bartulis), o Nepriklausomybės laikais įvairių bandymų „prisijaukinti“ svetimą kūrybą jau gana apstu (tą daro Mindaugas Urbaitis, Algirdas Martinaitis, Onutė Narbutaitė ir kt.).

Su Nepriklausomybe gimusi „Gaida“ ir stimuliuo, ir fiksavo vykstančias kūrybos permainas. Ji pateikdavo tai, ko pas mus iki tol nebuvo, drauge atmetė kai kurias iki tol buvusias įprastas muzikinio gyvenimo normas. Šis dvidešimtmetis, ypač jo pradžia, turėjo ir ryškią edukacinę kryptį, pristatė daugelį XX a. muzikos klasikos pavyzdžių. Publika pajuto platesnį kontekstą, kuriame galėjo geriau įvertinti lietuvių autorių kūrybą.

Nepriklausomybė ne tik išvadavo iš informacijos bado, bet ir kaskart vis labiau pribloškia jos pertekliumi ir neaprepiamybe. Atsirinkti iš tokios gausos ne visi sugeba. Gal ir dėl šios priežasties pagrindiniai Lietuvos festivaliai pristato daugiausia XX a. pabaigos iškiliausius opusus.

Daiva Budraitytė, rašydama apie ketvirtąją „Gaidą“, vylėsi prasidėsiant „pavasarinį lietuviškos muzikos potvynį“,¹⁴ matyt, tikėjosi, kad jos trūkumą kompensuos „Jauna muzika“ ar kiti festivaliai. Tačiau patenkinti geros muzikos poreikį per tuos dvidešimt metų vargu ar pavyko. Nors, jei išrinktume išpūdingiausius kūrinius (o ypač jei pavyktų gerokai patobulinti jų atlikimą), tai keletu savaičių trukmės šventę neabejotinai surengtume.

¹ Almis Grybauskas, Exegi monumentum, *Kultūros barai*, 2010, nr. 12, p. 29.

² Apie dienos sapnus, tradicijų inerciją ir lokalumo aurą, *Kultūros barai*, 2010, nr. 12, p. 48.

³ Ten pat, p. 49.

⁴ Rūta Mikšionienė, Skaitmeninės revoliucijos purtomame pasaulyje menininkai neturėtų mąstyti kaip inžinieriai. Kultūros horizontai 2020, *Kultūros barai*, 2011, nr. 11, p. 7-11.

⁵ Už festivalinio bumo ribos. Pokalbis su Mindaugu Urbaičiu ir Šarūnu Naku. Kalbėjosi Jūratė Katinaitė, In.: *„Gaidos“ obertonai 1991-2009. Recenzijos, pokalbiai, reminiscencijos*, (Sudarytoja Rūta Stanevičiūtė), Vilnius, LKS, 2010, p. 513.

⁶ Už festivalinio bumo ribos... p. 506.

⁷ Sigitas Geda, Dainos, kurių išmokė motina, *Šiaurės Atėnai*, 2010 m. balandžio 23 d.

⁸ Arūnas Spraunius, Palaiminti, kurie niekuo nesistebi, arba Vadybininkų rojus,

---

Kultūros barai, 2011, nr. 10, p. 3.

⁹ Giedrius Kuprevičius, Kultūra be kultūros, *Nemunas*, 2009 m. spalio 22-28, p. 2.

¹⁰ Jean Clair: Blefas, vardu kultūra, *Kultūros barai*, 2010, nr. 7/8, p. 28-32.

¹¹ Algirdas Patackas, Ką padėsime ant stalo? *Naujasis židinys-Aidai*, 2009, nr. 12, p. 498.

¹² Už festivalinio bumų ribos... p. 510.

¹³ Jūratė Čerškutė, Kokia literatūra XXI amžiuje? *Metai*, 2011, nr. 4, p. 156.

¹⁴ „Gaidos“ obertonai..., p. 91.